

Kalaallit Nunaanni inuusuttut akornanni imminornissamik eqqarsaatit imminoriarnerillu pillugit allakkiaq

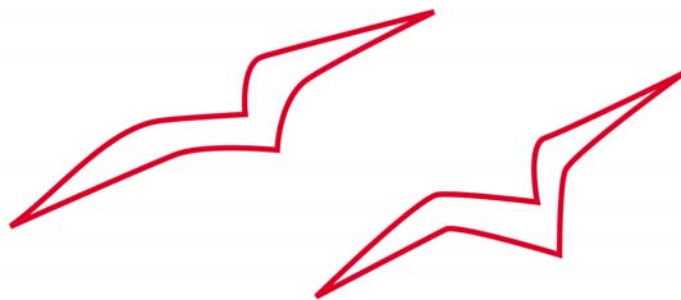
MIPI • Meeqqat Inuusuttullu Pillugit Ilisimasaqarfik,
Paarisa • Innuttaasuni Peqqissuunissamut immikkoortortaq
aamma Statens Institut for Folkesundhed

Cecilia Petrine Pedersen
Inger Dahl-Petersen
Peter Bjerregaard

Meeqqat Inuusuttullu Pillugit Ilisimasaqarfik

Videnscenter om Børn og Unge | Documentation Centre on Children and Youth

© MIPI – Meeqqat Inuusuttullu Pillugit Ilisimasaqarfik, Nuuk 2007

Allakkiaq saqqummersinneqarpoq MIPI – Meeqqat Inuusuttullu Pillugit Ilisimasaqarfiup, Paarisap – Peqqinnissamut Pisortaqaarfik/Namminersornerullutik Oqartussat aammalu Statens Institut for Folkesundhed-ip suleqatigiinnerannik.

Saqqummersitaq naqiteqqinneqarsinnaavoq kikkunnit tamanik qarasaasiakkullu aaneqarsinnaalluni. Eqqortumik innersuussutiginninneq atorlugu naqeqqiineq inerteqqutaanngilaq. Allaaserisat naliliinerit eqqartuinerit MIPI-mut tunngasunik MIPI-milluunniit innersuisut – Meeqqat Inuusuttullu Pillugit Ilisimasaqarfimmik naqitertitat pineqartumut susasaqarfimmut nassiunneqaqqunarput.

Nutserisoq qallunaatut-kalaallisut: Anthon Møller

Nutserisoq qallunaatut-tuluttut: Steven Sampson

Allakkiaq qallunaatuunngorlugu saqqummersinneqarpoq ima qulequtserlugu:
Notat om selvmordstanker og selvmordsforsøg blandt unge i Grønland

Tuluttullu:

Memorandum on suicidal ideations and suicide attempts among youth in Greenland

Imarisai

Qupp.

Kalaallit Nunaanni inuusuttut akornanni imminornissamik eqqarsaatit imminoriarnerillu pillugit allakkiaq	2
Kalaallit Nunaanni inuusuttut atugarissaarnerat pillugu misissuineq	2
Misissueqqissaarinermi periaaseq	4
Inuusuttut imminorniartutut ileqqulersuutaannik ilisimasat	5
Kalaallit Nunaanni inuusuttut akornanni imminorniartutut ileqqulersuutit	6
Sumi najugaqarneq tunngavigalugu imminorniartutut ileqqulersuutit allanngorneri	8
Inuiaqatigiinnut attuumassuteqartunut pissutsit	9
Peroriartornermi pissutsit	10
Inoqatinut atassuteqarnerit	12
Inuusaatsimut pissutsit	13
Artornartumik misigisat	14
Atuarneq sunngifillu	15
Peqqinneq tarnikkullu peqqissuseq	16
Eqikkaaneq	18
Misissueqqissaarnerit assigiinngisummik (variable) arlaqarnerusumik ataatsimoornerusunik	
nassuiaanerusunik imalik	19
Atuakkat najoqqutarineqartut	22

Allakkiaq saqqummersinneqarpoq MIPI – Meeqqat Inuusuttullu Pillugit Ilisimasaqarfiup, Paarisap – Peqqinnissamut Pisortaqarfik/Namminersornerullutik Oqartussat aammalu Statens Institut for Folkesundhed-ip suleqatigiinneranik.

Kalaallit Nunaanni inuusuttut akornanni imminornissamik eqqarsaatit imminoriarnerillu pillugit allakkiaq

2004-2005-mi Statens Institut for Folkesundhed aamma Paarisa Kalaallit Nunaanni illoqarfinni arfineq marlunni meeqqat atuartut atugarissaarnerannik misissuipput. Angusat pingaarnerit nalunaarusiami "Unges trivsel i Grønland 2004-2005" Tina Curtis-mit il.il. suliarineqarsimasoq saqqummiunneqarput, Namminersornerullutik Oqartussat atuagassiaanni INUSSUK-Grønlandsk forskningsjournal 2006:2 saqqummiunneqarluni. MIPI – Meeqqat Inuusuttullu Pillugit Ilisima-saqarfiup tamatuma kingorna itisiliilluni paasissutissat katersat misissoqqissaarneri imissutigisimavai ilaatigut imminorniartutut ileqqulersuutit immikkut sammillugu, ilaatigullu inuusuttut atugarissaartut suut ilisarnaatigisarneraat, kiisalu inuusuttut qanoq isumaqarnerisut, suut atuutissanersut meeqqat pitsaanerusumik inuuneqalissappata. Allakkiami matumani sammineqarput imminornissamut eqqarsaateqarnermut aammalu imminoriarnermut suut patsisitut tunuliaqutaasarnersut. Misissuinerimi ilaapput inuusuttut 15-niit 17-nut ukiullit kiisalu 18-nik ukiullit ataasiakkaat 9.-11. klassini atuartut, nukappiaqqat 231-it aamma nivarsiaqqat 277-t. Inuusuttut qarasaasiatigut apersuilluni immersugassaq kalaallisut qallunaatullu oqaluttariarsornikkut allattariarsornikkullu iluseqartoq akisarpaat.

Kalaallit Nunaanni inuusuttut atugarissaarnerat pillugu misissuineq

Iteritsi-aa! Taama kalaallip atuartup Kalaallit-Nunaani inuusuttut atugarissaarnerat pillugu misissuinerimi akissutini naavaa. Suaarut taanna kalaallit innuttaanni inersimasunut sammitinneqarpoq aamma inuusuttunit oqariartuutit amerlasuut akornanni taannaalluni aammalu meeqqat inuusuttullu atugaat pillugit oqallinnermut ingerlasumut ilassutaavoq pisariaqartoq. Ukiut amerlasuut ingerlaneranni inuusuttut imminortarnerannut amerlasuunut pissutaasut pillugit oqallinnerit annertuut pisimapput aammalu pissuseq piviusoq una, Kalaallit-Nunanni meeqqat inuusuttullu amerlasuut misigisaraat toqqissisimananngitsumik peroriartorneq, ilaqutariinni imigassamik ajornartorsiuteqarneq kinguaassiutigullu atonerluinerit (Curtis et al. 2006). Paarinerluineq pillugu assiliaq taanna kalaallit tusagassiutaanni akuttunngitsumik ersersinniarneqartarsimavoq, kisianni qaqutigoortorujussuuvoq inuusuttut namminneq tusarniarneqartarnerat. Taamaattumik 2003-mi aalajangerneqarpoq inuusuttut aperineqassasut imminorniartutut ileqqulersuutit pillugit, misigisat kingunerlutsitat pillugit aammalu ilaqutariinni, sunngiffimmi atuarfimmilu atugarissaarnerat pillugu kiisalu peqqinnissaq pillugu pissusilersortarnerannik. Inuusuttut amerlasuut ilaasa, misissuinerimi peqataasut oqaatigaat, pitsaasumik atugaqarlutik, aamma namminneq misigisimanagu inersimasunit ajortumik pineqarneq, inoqatinut ajunngit-

sumik attaveqarlutik, atuarfimmi atugarissaarlutik aammalu angajoqqaatik oqaloqatigisinnaalugit ajornartorsiutit pillugit (Curtis et al, 2006).

Taamaakkaluartorli misissuinerup aammattaaq takutippaa, imminornissamik eqqarsarnerit aammalu imminoriartarnerit atuunnerat qaffasissorujussuusoq. Allakkiami matumani taamaatumik inuusuttut immikkut isiginiarneqassapput, pimoorullugu imminornissamik eqqarsaateqarsimasutut aamma imminoriarsimasutut nalunaarsimasut. Allakkiami matumani misissueq-qissaarinernut aallaaviuvoq isummiusseq, imminorniartutut ileqqulersuutit aammalu inuuniarnikkut, peqqissutsikkut inuusaatsikkullu pissutsit assigiingissutit (variable) akornanni ataqatigiissoqartoq. Assigiingissutit (variable) (ataqatigiingitsut) taakku arfinilinnut sammisanut immikkoortinneqarsinnaapput:

- **Inuiaqatigiinni-innuttaassut pillugit pissutsit:** Inuiaassuseq; Ukiut; Angajoqqaat ilinniagaat; Oqaatsit.
- **Peroriartornermi pissutsit:** Qulinik ukioqarnermi najugaq; Ineqarnermut pissutsit (angajoqqaarsiani najugaqarpoq, angajoqqaat najugaqatigai); Angajoqqaanik akerleriissuteqarneq; Ilaqutariinni imigassamik ajornartorsiutit.
- **Inooqatinut atassuteqarneq:** Kisimiittutut kissaatigineqanngitsutut misigisimaneq; Qanimut ikinngutit amerlassusaat; Sunngiffimmi atuaqatit/ikinngutit ilagisarneri; Ajornartorsiutit pillugit oqaloqatigisaqarsinnaaneq (angajoqqaat, peeraq, kammalaatit).
- **Inuusaatsikkut pissutit:** Imigassamik atuineq; Aalakoornit amerlassusaat; Timigissarneq.
- **Atuarneq/sunngiffik:** Atuarfimmi atuagassornikkut angusimasat; Atuarnini nuannaara; Sunngiffimmi sammisat; Silami sammisat.
- **Misigisat oqimaatsut:** Peeqqap, ikinngutigilluakkap imminornera; Nakuuserfigineqarnikuuneq; Peeqqamik qimatsineq; Angajoqqaat qimannerat; Atuarfimmi ajornartorsiutit; Kinguaassiutitigut atonerlugaaneq.
- **Peqqinneq tarnikkullu peqqissuseq:** Peqqissuseq nammeneq naliligaq; Isummakkut nanertisimanermut ersiutit; Timimut paasinnineq; Nukissaqarneq; Inuummarinneq.

Maanna paasissutissanik pigineqartunik sanimut isigaluni misissuinermi naatsorsueqqissaarnermi misissueqqissaarnerit ersersingilaat patsisaasinnaasunut tunngasut. Pisimasut ilaanni isumaqarnarpoq, inuuniarnikkut/peqqissutsimut sammisoq imminorniartutut ileqqulersornermut sunneeqataasartoq, assersuutigalugu ukioqassutsimut suaiaassusermullu. Pisimasuni allani amerlasuuni nalileruminaappoq, assigiingissut (variabel) "attaveqanngitsoq" imminorniartutut ileqqulersornermut patsisaanersoq, imminorniartutut ileqqulersorneq assigiingissummut (va-

riabel) "attaveqanngitsumut" patsisaanersoq, imaluunniit assigiinngissut (variabel) "attaveqanngitsoq" aamma imminorniartutut ileqqulersorneq ataatsimoorussamik patsiseqarnersoq. Uani allakkiami aaliangersimavarput oqaaseq imminorniartutut ileqqulersorneq atorniarlugu eqqartorniarlugit imminornissamik eqqarsaatit imminorniarnerrillu ataatsimoortillugit. Imminortut pillugit allakkiami eqqartorneqanngillat.

Misissueqqissaarinermi periaaseq

Misissueqqissaarinerit nukappiaqqanut niviarsiaqqanullu tunngasut immikkoortillugit ingerlanneqarput. Paasissutissat aallaqqaammut misissoqqissaarneqarput krydstabulering-it atorlugit qulaani taaneqartunit assigiinngitsup (variabel) "attaveqanngitsup" aamma imminorniartutut ileqqulersuutit akornanni aammalu misissorneqarlutik naatsorsueqqissaarinermi eqqortuunerannik Pearson's χ^2 -test atorlugit misissuinermilu paasisani amerlanngitsuni Fisher's Exact Test atornerarluni, χ^2 -test-ip misissussavaa, ataqatigiittoqarnersoq assigiinngissutit (variabel) taaneqartut akornanni imaluunniit taamaanginnersoq, taamaamat allaaserisami nalunaarutigineqarpat assigiinngissutsit inuusuttuni eqimattat marluk akornanni, tamanna isumaqarpoq, kisitsisinik misissuinerup ersersissimavaa, eqimattat taakku akornanni assigiinngissut nalaatsornerinnaanngitsumik tunngaveqartoq. Matumani tunngavigineqarsimavoq eqqortuunerani qaffasissuseq 5%-mik angissusilik, tassa imaappoq pisarnerup ilimanassusia inissisimavoq 95%-ii pisartut qularnaatsumik akuttussutsip iluani.

Peqataasut agguataarneqarsimapput eqimattanut pingasunut imminorniartutut ileqqulersuutit malillugit: Inuusuttut imminornissaminnik eqqarsaateqarsimanatillu imminoriarsimannngitsut (N=296); inuusuttut, taamaallaat imminornissaminnik eqqarsaateqarsimasut (N=83); aammalu inuusuttut, imminoriarsimasut (N=113).

Krydstabellit tunngavigalugit assigiinngissutit (variable) aalajangersimasut toqqarneqarsimapput sammisat ataasiakkaat iluanni, "multivariat"-itut akuusut, imminorniartutut ileqqulersorneq pillugu "logistisk regressionsanalyse" atorlugit misissueqqissaarineq "odds ratio" atorlugit sakkortussutsimut uuttuutit. "Odds ratio" uuttuutaavoq assigiinngissutit (variabel) akornanni ataqatigiinnerup sakkortussusaanut. "Odds"-ip nassuiarpaa, pisarnerq ataaseq qasseriarluni pisarnersoq allamut taamaattumut sanilliullugu. Assigiinngissutit (variabel) imminnut ataqatigiinngivippata taava OR=1-ussaaq. OR 1-mit nikinganera alliaartuinnartillugu, assigiinngissutit (variabel) akornanni ataqatigiinneq sakkortusiartuinnartarpoq. Pisartut qaqutigooortillugit (assersuutigalugu angajoqqaarsiani najugaqaraanni), misissuinermi peqataasut tamarmik akornanni procentialunnguanut taamaallaat atuuttumi, "odds ratio"-p angissusaa eqimattat marluk akornanni pisarsinnaaneranut sanilliunneqarsinnaangajappoq .

Inuusuttut imminorniartutut ileqqulersutaannik ilisimasat

Ilisimaneqareerpoq, imminornissamik eqqarsaatit iliuusillu annertuumik Kalaallit-Nunaanni inuusuttut akornanni atugaasoq, tassami imminortut amerlassusaat ukiuni amerlasuuni amerlanerpaartaat inuusuttuaqqat akornanni pisarsimammat, missuinerilli takutissimavaat, imminornissamut eqqarsaatit imminoriarnerillu annertussusaat appariartortartoq utoqqaliartorneq ilutigalugu (Bjerregaard et al, 2006; Bjerregaard et al, 2003). Assiliaq tamanna Kalaallit-Nunaanut kisimi atuutinngilaq, kisianni aamma imminortarnerit qaffasissusaat (100.000-kaarlugu imminortarneq) issittumi avannarlermi Alaska-miit Canada-mut inuit akornanni pisarnera annilaarnartumik qaffasissuseqarpoq 15-niit 24-nut ukiullit akornanni (Arctic Council, 2005; Kirmayer et al, 1994; Wexler LM, 2006).

Peqqinnermi pissuseq pillugu kalaallit atuartut akornanni misissuinermi 1994-mi pisumi atuartut meeqqat 11-miit 17-mut ukiullit akissuteqarfigaat apeqqut 'Ilumoorullugu eqqarsaatigini kuuiuk imminornissat'. Atuartut 18%-ii imminornissamik eqqarsaateqarsimapput, niviarsiaqqat 22%-iisa aamma nukappiaqqat 14%-iisa akornanni. Imminornissamik eqqarsaateqarsimasut annertussusaa utoqqaliartorneq ilutigalugu qaffariartorpoq, taamaasilluni niviarsiaqqat 16-nik ukiullit akornanni 37%-ulluni imminornissamik eqqarsaateqarsimaneq aammalu 25%-ulluni nukappiaqqat 16-nik ukiullit akornanni (Pedersen, 1997).

Siusinnerusukkut Kalaallit-Nunanniit inuusuttuaqqat 15-niit 17-nut ukiullit akornanni imminoriarsimanermik nammineq nalunaarutit pillugit kisitsisinik saqqummiussisoqarsimanngisaannarsimavoq. Innuttaasut akornanni misissuinermi 1999-2001 apeqqutigineqarsimavoq imminoriarsimanikuuneq pillugu. Angutit 18-miit 24-mut ukiullit akornanni 18%-it imminoriarsimapput, pissuseqataanik niviarsiaqqat taamatut ukiullit akornanni 20%-it tamanna nalunaarutigisimavaat (Bjerregaard et al, 2003). Kalaallit-Nunaanni imminoriarsimanerit annertussusaannik allaaserisat saqqummiunneqarsimasut marluk allat misissuinermit pipput, tamarmik napparsimavimmut unittut amerlassusaat aallaavigalugu (Grove & Lyng, 1979; Thorslund, 1992).

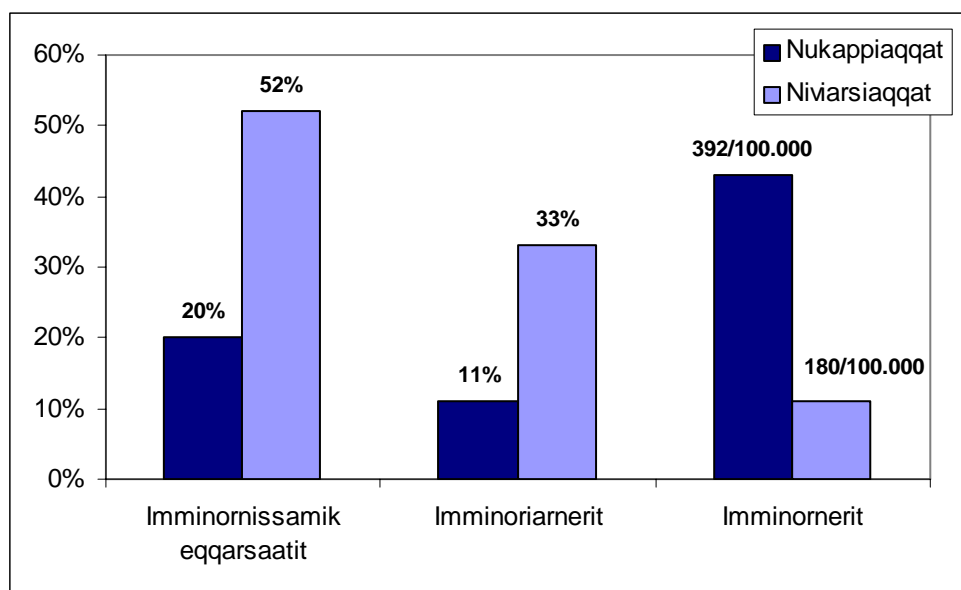
Misissuinerit takutippaat, Nuummi imminoriarsimasut napparsimavimmut unittut akornanni angutit arnallu amerlassusaat assigiingajattoq, kisianni angutit akornanni toqusartut amerlanerusut imminorniarluni ileqqulersuutaat sakkortunerusernerat pissutigalugu. Aammattaaq paasivaat, suaassutsinut tamarmiusunut imminoriarnerit misinnaatilimmik amerlanerusut imminorsimasisuninngarnit (Grove & Lyng, 1979). Tamanna Thorslund-mit nassaareqqinneqanngilaq, taassuma paasivaa 15-30 ukiullit akornanni angutit akornanni imminoriarsimasut amerlassusaat imminorsimasunit ikinnerusut. Pingaarporli ilanngutissallugu, kisitsisit tamakku akutunngitsutigut tunngaveqartarmata imminorsimasutut nalunaarutigineqarsimasut napparsima-

vimmut uninnermut atatillugu, taamaattumillu qularnangilaq imminoriarsimasut amerlassusaannik ikinaarisoqarsimassasoq.

Imminorniartutut ileqqulersuutitut peqqutaasutut nassuiaatit amerlaqaat, kisianni tamanut ilisarnaataavoq peqqutit soorlu toqqissisimanangitsumik peroriartornermi atukkat, inuttut ajornartoornerit peeqqamik imaluunniit qanigisamik akkerliissuteqarnermik aallaaveqartut, allat imminornerat aamma imigassamik ajornartorsiutit peqqutaqaataapput imminornermut pissusilersuutitut (Lynge, 2002; Thorslund, 1992; Leineweber et al, 2001). Misissuinerit arlallit takutippaat imigassamik ajornartorsiuteqarnerup imminornerullu akornanni ataqatigiissoqartoq. Innuttaasut akornanni misissuinerit takutippaat ilaqutariinni imigassamik ajornartorsiuteqarnerup, kinguaassiutitigut atonerluinerup aamma imminornissamik eqqarsaateqarnerullu akornanni ataqatigiissoqartoq (Bjerregaard, 2006) aamma Grove & Lynge-p paasivaat imminoriarnernut pissutaasut pingaarnerit ilagigaat tassaasoq toqqissisimanangitsumik peroriartorneq angerlarsimaffimmi imigassamik ajornartorsiuffiusumi, nammineq imigassamik ajornartorsiuteqarneq aammalu ajornartorsiuteqartumik qanigisamik inooqateqarneq (Grove & Lynge, 1979).

Kalaallit Nunaanni inuusuttut akornanni imminorniartutut ileqqulersuutit

Inuusuttut tamangajammik (97%) imminorneq pillugu apeqqutit akissuteqarfigaat. Misissuinerup siusinnerusukkut paasisat uppersarsivaat, imminornissamik eqqarsaatit aamma imminoriarnernit akulikinnerusumik pisarteq arnani inuusuttuni angutininnarnit, aappaatigulli angutit inuusuttut akornanni imminortarneq qaffasinnerpaajusoq (ilusiligaq 1)

Ilusiligaq 1. Kalaallit-Nunaanni imminornissamik eqqarsaatit aamma imminoriarnerit 15-17 ukiullit akornanni. Imminornerit iluatsittut 100.000-kaarlugit 15-19 ukiullit akornanni 2000-miit 2002-mut.

Inuusuttut pingajorarterutingajaat (183) imminornissamik ilumoorullugu eqqarsaateqarsimasuni, niviarsiaqqat amerlanerupput nukappiaqqanit (niviarsiaqqani 52%-it akerlianik nukappiaqqani 20%-ullutik). 18-24 ukiullit akornanni, "Sundhedsprofilen i 1993-94"-mi aamma inuttaasunik misissuinermi 1999-2001-mi peqataasunit, angutit 19%-ii aamma arnat 32%-ii nalunaarutigisimavaat ilumoorullugu imminornissamik eqqarsaateqarsimallutik aamma misissuineruttaaq takutippaa, imminornissamik eqqarsaatit annertussusaat (qaammatip aqqaneq marlunik kingulliit iluanni) annikiliartortartoq ukioqqortusiartorneq ilutigalugu (Bjerregaard et al, 2006). Inuusuttut 23%-iisa misissuinermi matumani nalunaarutigisimavaat imminoriarsimallutik, niviarsiaqqat akornanni annertussuseq misinnartumik qaffasinneruvoq nukappiaqqaninngarnit (niviarsiaqqat 33%-ii nukappiaqqallu 11%-ii). Inuusuttut tallimararterutaat (100) imminornissamik eqqarsaateqarsimallutillu imminoriarsimapput. Taamaalilluni inuusuttut affaasa sinneri (55%) imminornissaminnik eqqarsaateqarsimasut aamma imminoriarsimasuupput.

Apeqqutit aallaavigalugit "Imminornissat ilumoorullugu eqqarsaatiginikuuiuk?" aamma "Imminoriarnikuuit?" inuusuttut eqimattanut pingasunut agguatarsimavavut: 1. Imminoriartutut ileqqulersuuteqarsimangitsut: Inuusuttut imminornissaminnik eqqarsaateqarsimanatillu imminoriarsimangitsut (60%). 2. Imminornissamik eqqarsaatit: Inuusuttut taamaallaat imminornissaminnik eqqarsaateqarsimasut (17%). 3. Imminoriarsimasut: Inuusuttut imminoriarsimasut (23%). Nukappiaqqat 10%-iisa (22), misissuinermi peqataasut imminornissamik eqqarsaateqarsimapput imminoriarsimanatilli, akerlianik niviarsiaqqat 23%-ii (61) imminornissaminnik eqqarsaateqarsimapput imminoriarsimanatilli. Aammattaaq nukappiaqqat 10%-ii (22) aamma niviarsiaqqat 29%-ii (78) nalunaarutigisimavaat, ilumoorullugu imminornissaminnik eqqarsaateqarsimallutik aamma imminoriarsimallutik. Kisitsisit ataatsimoortinneqarpata 16-nik ukiulinnut meeqqanik atuartunik misissuinermi 1994-meersumi malunnarpoq imminornissamik eqqarsaateqartarneq appariarsimasoq nukappiaqqat 16-nik ukiullit akornanni (25%-miit 16%-mut) aammalu niviarsiaqqat akornanni qaffariarsimasoq (37%-miit 49%-mut) (Pedersen, 1997). Misissuerialaatsit atukkat assigiinnginnerat tunngavigalugu, toqqaannartumik sanilliussinissaq misissuinermit matuminnga tunuarsimaarfigneqassaq.

Inuusuttut 78%-iisa apeqqutinik akisisut, imminornikumik ilisarisisamasaqarnersut akuersaartumik akissuteqarput, affaasalu nalunaarutigaat, kammalaataasut, peeraasoq imaluunniit ikinngutigilluagaasoq taamaaliorisimasoq. Katillugit 30%-it nalunaarutigaat, ilaquttap ilaata taamaaliorisimannara. Meeqqat atuartut misissuiffigneqarnerannit 1994-meersumit atuartut pingajorarterorutaasa nalunaarutigaat (Pedersen, 1997), ilaquttaminni imaluunniit ikinngutiminni qaniginerpaasaminni imminortoqarsimasoq aammalu pissuseqataanik 48%-it 18-24 ukiullit akornanni "Sundhedsprofilen"-imi misigisimavaat ilaquttaminni ikinngutiminniluunniit imminor-

toqarsimanera (Bjerregaard et al, 1997). Inuusuttut misissuinermi matumani amerlanerpaartaat (57%) ilisarimasaraqput ilaqquttaminni, kammalaatit, ikinngutip peeqqaminnilluunniit imminorsimasumik. "Sundhedsprofilen"ip takutippaa, annertussuseq ukioqqortusiartorneq malillugu annikilliarortartoq imminoriarsimasunik nalunngisaqartut akornanni. Imminortarnerit pisartut inuusuttut akornanni qaffasinnerpaajummata, tupinnangilaq, inuusuttut "Trivselsundersøgelsen"-mi peqataasut akornanni amerlasuut nalunaarutigisimammassuk, ilisarimasaraqlutik imminoriarsimasumik. Kisitsisit peqqarniitsumillusoq takutippaat inuusuttut inuuneranni imminortarnermi ajornartorsiut qanoq imartutigisimansoq.

Ajoraluartumik ajornarsimavoq "Landspatientregisteret"-imiit imminoriarsimasut amerlassusaannik tigusaqarsinnaaneq aammalu kisitsisit pigineqartut taamaattumik napparsimaviit kisitsisaataannut assersuunneqarsinnaanatik.

Sumi najugaqarneq tunngavigalugu imminoriartutut ileqqulersuutit allanngorneri
 Nunap immikkoortortaasa akornanni ersarissumik immikkoorteqartoqanngilaq imminoriartutut ileqqulersuutinik aamma imminoornissaminnik eqqarsaateqartunik nalunaarsuisimangitsut akornanni. Illuatungaaticullu sumi najugaqarneq aallaavigalugu (nukappiaqqanut nivarsiaqqanullu) assigiinngissuteqarpoq imminoriartarnerit tungaasigut (tabel 1). Inuusuttut affaat sinerlugit tunumi imminoriarsimapput inuusuttullu pingajorarterutaat kitaata avannaani¹ najugallit taamaalorsimallutik. Nuummi kitaatalu kujatani najugallit akornanni malittariissillugit taasani inuusuttut 15% aamma 20%-ii imminoriarsimapput.

Tabel 1: *Inuusuttut akornanni imminoriarsimasut agguataarneri nunap immikkoortortaanut agguarlugit*

	Nuuk (N=126)	Kitaata kujataa (N=79)	Kitaata avannaa (N=152)	Tunu (N=52)
Imminoriarsimanagerit (N=113)	15%	20%	33%	54%

Nunap immikkoortortaa malillugu imminoriarnerit nammineq nalunaarutigisat assigiinngissutaat imminornerillu agguataarneri sumi najugaqarneq malillugu pisartut imminnut ataqatigiipput, tassani takuneqarsinnaavoq tunumi imminortarnerit annertooujussusoq, taassuma malitsigisaanik kitaani, nuummili appasinnerpaalluni (Bjerregaard, 2004). Misissuinerup taamaasiluni takutippaa, inuusuttut imminoriartutut ileqqulersuutit aamma imminornerit pillugit nalunarutaat sumi najugaqarneq malillugu assigiinngissutsit imminnut ataqatigiittut. Innuttaasunik misissuineq 1993-94-meersoq malillugu imminoriarluni eqqarsaatit annertussusaat nuummi qaffasinneruvoq kitaata avannaanut sanilliullugu, 1999-2001-mili imminornissanik eqqarsaatit nunap immikkoortortaa malillugu assigiinngissutik takuffiunani (Bjerregaard, 2006).

Inuiaqatigiinnut attuumassuteqartunut pissutsit

Tabel 2: Nivarsiaqqanut tunngatillugu inuiaqatigiinnut attuumassuteqartunit peqqutit. "P-værði" atornerqarpoq inuusuttut imminoriartutut ileqqulersortut ileqqulersunngitsullu akornanni ataqatigiissitsinermut. Procent.

	Imminornissamik ileqqulersunngitsut (N=119)	Imminornissamik eqqarsaatillit (N=61)	Imminoriartut (N=89)	"P-værði" imminornissamik eqqarsaatimut uttuutit	"P-værði" imminoriarnermut uuttutit
Etnicitet (kalaaleq)	76,5	83,1	87,4	0,194	0,022
Anaanaasup ilinniagaa (Meeqqat atuariat)	42,0	53,6	64,2	0,363	0,009

Nivarsiaqqanut tunngatillugu assigiinngissut ersarissumik takuneqarsinnaavoq imminoriartutut ileqqulersuutit agguataarnerini apeqqutaatillugu kalaaliuneq, kalaaliullunilu qallunaajuneq imaluunniit qallunaajuneq. Nivarsiaqqani imminoriarsimasut 87%-ii kalaaliullutik imminnut taanikuupput, parlattuanilli nivarsiaqqani imminoriartutut ileqqulersornermik nalunaaruteqarsimangitsut 76%-ii kalaaliullutik imminnut taasimapput. Ersarissunik assigiinngissuteqartoqanngilaq imminornissamik eqqarsaatimut aamma imminoriartutut ileqqulersornermik nalunaaruteqarsimangitsut akornanni, naggueqatigiinnermi sumut atanermik nalunaarutiginninneq aallaavigissagaanni, nukappiaraagaluaanni nivarsiaaraagaluaanniluunniit.

Imminoriartutut ileqqulersuutit agguataarnerisa akornanni assigiinngissuteqanngilaq ataatasup ilinniagaanut atatillugu, parlattuanilli nivarsiaqqanut tunngatillugu anaanaasup ilinniagaanut atatillugu assigiinngissuteqarunartoq, tassami nivarsiaqqani imminoriarsimasut 64%-ii anaanaartut meeqqat atuariat innaq ilinniarnikut, nivarsiaqqani imminoriartutut ileqqulersuuteqarnermik nalunaaruteqarsimangitsut 42%-iinut sanillitissagaanni. Imminoriarsimasut amerlassusaannik annertussut apparitortarpoq anaanaasup ilinniagaata qaffasissartornera ilutigalugu.

Ukioqassuseq malillugu agguataarinerit akornanni ersarissumik assigiinngissuteqanngilaq imminornissamik eqqarsaatimut imminoriarnermullu atatillugu. Aammattaaq imminoriartutut ileqqulersuutit agguataarnerisa akornanni assigiinngissuteqarani nukapiaraagaluaanni nivarsiaaraagaluaanniluunniit, kalaallit oqaasiinik pisinnaasanut atatillugu. Nivarsiaqqanut atatillugu tamanna atuuppoq, imminoriarsimasut akornanni 45%-it nalunaarsimmata, qallunaatut oqqarluttuullutik imaluunniit qallunaatut oqalussinnaanatik akerlianik nivarsiaqqat imminoriartutut ileqqulersuutinik nalunaaruteqarsimangitsut 28%-iisa tamanna nalunaarutigisimagaat ($p=0,013$).

Peroriartornermi pissutsit

Tabel 3: Nukappiaqqat peroriartornerannut tunngasoq. "P-værdi" atorreqarpoq inuusuttut imminorniartutut ileqqulersortut ileqqulersunnngitsullu akornanni ataqatigiissitsinermut. Procent.

	Imminornissamik ileqqulersunnngit- sut (N=177)	imminornis- samik eq- qarsaatit (N=22)	imminoriar- nerit (N=22)	"P-værdi" imminor- nissamik eqqarsaa- teqarner- mut ut- tuutitut	"P-værdi" imminoriar- nermut uut- tutitut
Nunaqarfimmi najugaqar- neq qulinik ukioqarnermi	20,6	22,7	52,2	0,784	0,003
Angajoqqaarsiani najuga- qartut	2,8	13,6	16,7	0,046	0,013
Angajoqqaanik akkerleriis- suteqarneq (2-8-riarluni akerleriissuteqarneq vs. 0-1-riarluni akkerleriissu- teqarneq)	23,7	27,3	50,0	0,792	0,012

Tabel 4: Niviarsiaqqat peroriartornerannut tunngasoq. "P-værdi" atorreqarpoq inuusuttut imminorniartutut ileqqulersortut ileqqulersunnngitsullu akornanni ataqatigiissitsinermut. Procent.

	Imminornissamik ileqqulersunnngit- sut (N=119)	imminor- nissamik eqqarsaatit (N=61)	immino- riarnerit (N=89)	"P-værdi" imminor- nissamik eqqarsaa- teqarner- mut uttuu- titut	"P-værdi" imminoriar- nermut uut- tutitut
Nunaqarfimmi najugaqar- neq qulinik ukioqarnermi	17,2	24,6	41,9	0,309	<0,001
Angajoqqaarsiani najuga- qartut	2,5	3,3	9,0	1,000	0,058
Angajoqqaanik akkerleriis- suteqarneq (2-8-riarluni akerleriissuteqarneq vs. 0-1-riarluni akkerleriissu- teqarneq)	25,2	34,4	43,8	0,223	0,007
Ilaqutariit iluanni imigas- samik ajornartorsuteqar- neq	61,3	67,2	77,5	0,514	0,016

Nukappiaqqanut niviarsiaqqanullu ilisarnaataavoq imminoriarsimasut akornanni amerlasuut nunaqarfimmi najugaqarsimanerat qulinik ukioqarnermini, inuusuttunut imminorniartutut ileqqulersorsimanatik nalunaarsimasunut sanilliullugu. Nukappiaqqat niviarsiaqqallu imminoriarsimasut, aammattaaq annertunerusumik angajoqqaatillu akkerleriissuteqartarput, inuusuttunut imminorniartutut ileqqulersuutitik nalunaarsimanngitsunut assersuutissagaanni. Immikkoorut taanna takoqqinneqanngilaq imminoornissamik eqqarsaataannaqarsimasuni. Nukappiaqqanut tunngatillugu takuneqarsinnaavoq imminorniartutut ileqqulersuutit aamma angajoqqaarsiani najugaqarnerullu akornanni ataqatigiissoqartoq, inuusuttunut imminorniartutut ileqqulersuuteqanngitsunut assersuutissagaanni.

Niviarsiaqqat imminoriarsimasut 77%-iisa nalunaarutigisimavaat, ilaqtaminni imigassamik ajornartorsiuteqartoqarnikuusoq aamma pissuseqataanik niviarsiaqqat imminorniartutut ileqqulersuutiniq nalunaaruteqanngitsut 61%-iisa tamanna nalunaarutigisimavaat. Nukappiaqqat akornanni ilaqtariinni imigassamik ajornartorsiuteqarnermik nalunaaruteqarnermik aamma imminorniartutut ileqqulersornerup akornanni ataqtigiissoqanngilaq. Niviarsiaaraagaluaranni nukappiaraagaluaaraanniluunniit ersarissumik ataqtigiissuteqanngilaq imminorniartutut ileqqulersornerup aamma angajoqqaat tamaasa najugaqatigalugit imaluunniit ataataasoq anaanaasorluunniit kisiat najugaqatigigaanni.

Inoqatinut atassuteqarnerit

Tabel 5: Nukappiaqqat akornanni inoqatinut atassuteqarnerit. "P-værdi" atorreqarpoq inuusuttut immi-norniartutut ileqqulersortut ileqqulersunngitsullu akornanni ataqatigiissitsinermut. Procent.

	Imminornissamik ileqqulersunngit- sut (N=177)	Imminor- nissamik eqqarsaatit (N=22)	Imminori- arnerit (N=22)	"P-værdi" imminornis- samik eq- qarsaate- qarner-mut uttuutitut	"P-værdi" imminoriar- nermut uuttutitut
Kissaatigisaanani kisimiin- neq	22,5	38,1	62,5	0,174	<0,001
Ataatsimik imaluunnit qa- nigisamik ikinnguteqarneq	7,4	9,1	20,8	0,675	0,047
Sunngiffimmi akuttunngit- sutigut ikinngutinik ilaqar- tarneq	9,8	18,2	25,0	0,229	0,041

Tabel 6: Niviarsiaqqat akornanni inoqatinut atassuteqarnerit. "P-værdi" atorreqarpoq inuusuttut immi-norniartutut ileqqulersortut ileqqulersunngitsullu akornanni ataqatigiissitsinermut. Procent.

	Imminornissamik ileqqulersunngit- sut (N=119)	Imminor- nissamik eqqarsaatit (N=61)	Imminori- arnerit (N=89)	"P-værdi" imminornis- samik eq- qarsaate- qarner-mut uttuutitut	"P-værdi" imminoriar- nermut uut- tutitut
Kissaatigisaanani kisimiin- neq	26,9	61,7	58,3	<0,001	<0,001
Sunngiffimmi akuttunngit- sutigut ikinngutinik ilaqar- tarneq	20,2	15,0	24,4	0,541	0,497
Ajornartorsiutit pillugit angajoqqaanik oqaloqati- ginnikkuminaatsitsineq	17,9	44,1	50,0	<0,001	<0,001
Ajornartorsiutit pillugit peeqqamik oqaloqatigin- nikkuminaatsitsineq	7,3	16,7	24,0	0,100	0,002

Niviarsiaqqanut nukappiaqqanullu imminoriarsimaneq aamma kissaatigisaanani kisimiilluni misigisimanerup akornanni ataqatigiissoqarpoq – taakkunanga misinnartumik amerlanerit immi-noriarsimasut misigisimavaat kissaatigisaanatik kisimiillutik, niviarsiaqqanut atuupportaaq taakkunanga ilumoorullugu imminornissaminnik eqqarsaateqarsimasunut.

Inuusuttut ilutimik akornanni inoqatinik attaveqaataattut takussutissatut assigiinngissut (va-riabel) atorreqarpoq, atuareernerup kingorna qanoq akulikitsigisumik ataqatigiminnik imaluunniit ikinngutiminnik ilaqartarnersut pillugu, aammalu qassinik qanimut ikinnguteqarnerisut. Nukappiaqqat qanoq akulikitsigisumik ikinngutiminnik kammalaatiminnilluunniit atuareernerup kingorna ilaqartarnerisa aamma imminoriartarnerup, kiisalu qassinik qanimut ikinnguteqarnerisut imminoriartarnerullu akornanni ataqatigiissoqarpoq. Imminoriarsimasut akornanni, nukappiaqqani amerlanerussuteqarluni, ikittunik ikinnguteqartuni (ikinnguteqanngitsoq imaluunniit

ataatsimik) qaqutikkullu (sapaatip akunneranut ulloq ataatsimik qaqutigoornerusukkulluunniit) atuareernerup kingorna ikinngutinik ilaqartartuni. Imminorniartutut ileqqulersuutit ikinnguteqarnerullu akornanni ataqatigiissoqanngilaq niviarsiaqqanut tunngatillugu.

Anguniakkap aappaa inoqatinut atassuteqarnernut tunngatillugu tassaavoq, inuusuttut qanigisaminnik ajornartorsiutit pillugit qanoq oqaloqatiginnillaqqitsiginerat. Niviarsiaqqanut tunngatillugu imminoriarsimanerup aamma peeqqamik angajoqqaanillu ajornartorsiutit pillugit oqaloqateqarsinnaanermut ajornartorsiuteqarnerup akornanni ataqatigiissoqarpoq. Ataqatigiissut tamanna nukappiaqqani atuutinngilaq. Niviarsiaqqat imminoriarsimasut affaasa, angajoqqaaminik ajornartorsiutit pillugit oqaloqateqarsinnaaneq ajornartorsiutigaat. Pissuseqataanik niviarsiaqqat 18%-iisa imminorniartutut ileqqulersuuteqannginnerminnik nalunaaruteqartut, angajoqqaaminik ajornartorsiutit pillugit oqaloqatiginnissinnaaneq ajornartorsiutigaat.

Inuusaatsimut pissutsit

Tabel 7: *Nukappiaqqat akornanni inuusaatsimut pissutsit. "P-værdi" atornerqarpoq inuusuttut imminorniartutut ileqqulersortut ileqqulersunngitsullu akornanni ataqatigiisitsinermut. Procent.*

	Imminornissamik ileqqulersunngit- sut (N=177)	Imminornissamik eqqarsaat (N=22)	Imminoriar- nerit (N=22)	"P-værdi" imminor- nissamik eqqarsaa- teqarner- mut ut- tuutitut	"P-værdi" immino- riarnermut uuttutitut
Imigassartortarneq minnerpaamik sapaatip akunneranut ulloq ataatsimi	13,6	9,1	34,8	0,691	0,021
Pingasoriaq sinnerlugu aalakoorsimaneq	27,2	33,3	47,6	0,584	0,073

Nukappiaqqanut tunngatillugu qasseriarluni aalakoorsimanerup imminoriarsimanerullu akornanni ersarissumik ataqatigiissoqarpoq. Pingasoriaq sinnerlugu aalakoorsimanermik nalunaaruteqarsimasut annertussusia ilutigalugu imminorniartutut ileqqulersornerup ilumoorunnera qaf-fariartortarpoq. Nukappiaqqat imminoriarsimasut affangajaasa nalunaarutigisimavaat sisamariarlutik amerlanerusunilluunniit aalakoortarsimallutik. Nukappiaqqanut tunngatillugu aammattaaq ataqatigiissoqarpoq qanoq akulikitsigisumik imigassartortarnerup imminoriarnerullu akornanni, tassami nupakkaaqqat imminoriarsimasut 35%-iisa nalunaarutigisimmammassuk, minnerpaamik sapaatip akunneranut ataasiarlutik imigassartortarlutik. Ilimagineqareersutut aammattaaq qanoq ukioqarnermut ersiuteqarpoq imigassartortarnermut tunngatillugu, tassami misissuinermi peqataasuni angajullit nukarlerninngarnit akulikinnerusumik aalakoortarsimam-mata.

Niviarsiaqqanut tunngatillugu inuusaatsikkut pissutsit taakkua imminorniartutullu ileqqulersuutit akornanni ataqatigiissoqanngilaq. Inuusuttut timigissartarnerat paasiniallugu apeqqutigineqarsimavoq qanoq akulikitsigisumik timersortarnerut (arpallutik, isikkamik arsartarnerut assigisaallu). Nukappiaqqanut niviarsiaqqanulluunniit timigissarnerup imminorniartutulluunniit ileqqulersuutit akornanni ataqatigiissoqanngilaq.

Artornartumik misigisat

Tabel 8: Nukappiaqqat akornanni artornartumik misigisat. "P-værdi" atorreqarpoq inuusuttut imminorniartutut ileqqulersortut ileqqulersunngitsullu akornanni ataqatigiissitsinermut. Procent.

	Imminornissamik ileqqulersunngitsut (N=177)	Imminornis- samik eqqar- saatit (N=22)	Imminori- arnerit (N=22)	"P-værdi" imminor- nissamik eqqarsaa- teqarner- mut uttuu- titut	"P-værdi" imminoriar- nermut uuttutit
Peeqqap imaluunniit ikinngutigilluakkap imminorsimanera	35,0	59,1	62,5	0,036	0,013
Peeqqap qimannera	19,8	40,9	37,5	0,032	0,064
Atuarfimmi ajornartor- siuteqarneq	7,9	4,5	25,0	1,000	0,019

Tabel 9: Niviarsiaqqat akornanni artornartumik misigisat. "P-værdi" atorreqarpoq inuusuttut imminorniartutut ileqqulersortut ileqqulersunngitsullu akornanni ataqatigiissitsinermut. Procent.

	Imminornissamik ileqqulersunngitsut (N=119)	Imminornis- samik eqqar- saatit (N=61)	Imminori- arnerit (N=89)	"P-værdi" imminornis- samik eqqar- saateqarner- mut uttuuti- titut	"P-værdi" imminoriar- nermut uut- titut
Peeqqap imaluunniit ikinngutigilluakkap imminorsimanera	29,4	27,9	60,7	0,864	<0,001
Nakuuserfigineqar- nikuuneq	6,7	9,8	19,1	0,558	0,009
Kinguaassititigut ator- nerlugaasimaneq	16,2	29,3	60,4	0,033	<0,001

Artornartunik misigisanut tunngatillugu pissutsit assigiinngisitaartut saqqummerput nukappiaqqat niviarsiaqqallu imminorniartutut ileqqulersuutaasa akornanni ataqatigiissutut. Nukappiaqqanut niviarsiaqqanullu atuuttumik qanigisap imminorsimanera namminerlu imminoriarnerup akornanni sakkortuumik ataqatigiissoqarpoq, tassami imminoriarsimasut akornanni amerlasuut, kammalaateqarsimammata, ikinngutigilluagaqarsimammata imaluunniit peeraqarsimammata imminorsimasumik.

Nukappiaqqanut tunngatillugu imminorniartutut ileqqulersuutip aamma peeqqamik qimatsinerup aammalu atuarfimmi ajornartorsiuteqarnerup akornanni ataqatigiissoqarpoq. Nukappiaqqat

imminoriarsimasut akornanni, sisamararterutaasa nalunaarutigisimavaat atuarfimmi ajornartorsiuteqarlutik.

Niviarsiaqqanut tunngatillugu takuneqarsinnaavoq imminorniartutut ileqqulersornerup aamma nakuuserfigineqarnikuunerup imaluunniit kinguaassiutitigut atonerlugaanerup akornanni annertuumik ataqatigiissoqartoq. Kinguaassiutitigut atonerluinerit misissueqqissaarinerni matumani allaanerusumik isumalersorneqarnikuupput nalunaarusiamut "Unges Trivsel i Grønland 2004" (Curtis et al, 2006)-mut sanilliullugu, nalunaarusiami pineqaatissiisarnerni inatsisit isumasiuutaat atorneqarsimapput, taakkunani taamaallaat inuusuttut 15-t inorlugit ukiullit atonerlugaasimasut ilanngunneqarsimammata. Misissueqqissaarinerni matumani isumasiuutit imartunerusut atussallugit qinersimavavut, inuusuttut tamaasa, maanna taamanikkullu atonerlugaasimanermik misigisaqarsimasut ilanngunneqarsimammata.² Isumasiuut taanna tunuliaqutaralugu inuusuttut akornanni 157 kinguaassiutitigut atonerlugaasimanngillat, inuusuttut taakku akornanni 60-t innarligaasimanerminnik nalunaaruteqarsimasut. Nukappiaqqat taakkunani amerlassusaat annikitsuaraanaamat, misissueqqissaarinerni ilaatinneqanngillat kisitsititigut takussutissiani annertuumik nalorninaqutaasinnaaneri patsisigalugu.

Atuarneq sunngiffillu

Tabel 10: Nukappiaqqat akornanni atuarneq sunngiffillu. "P-værdi" atorneqarpoq inuusuttut imminorniartutut ileqqulersortut ileqqulersunngitsullu akornanni ataqatigiissitsinermut. Procent.

	Imminornis-samik ileqqulersunngitsut (N=177)	Imminornis-samik eqqarsaatit (N=22)	Imminori- arnerit (N=22)	"P-værdi" imminornis-samik eqqarsaateqarnermut uttuutitut	"P-værdi" imminoriarnermut uutitut
Atuarfimmi atuagarsorneq sanngiiffigaa	40,3	50,0	62,5	0,492	0,049
Atuariartornissaq nuannarinnigilaa	24,6	18,2	50,0	0,605	0,014
Arpattarpoq, cykkilertarpoq imaluunniit sisorartarpoq	38,4	9,1	20,8	0,008	0,115

Tabel 11: Niviarsiaqqat akornanni atuarneq sunngiffillu. "P-værdi" atorneqarpoq inuusuttut imminorniartutut ileqqulersortut ileqqulersunngitsullu akornanni ataqatigiissitsinermut. Procent.

	Imminornis-samik ileqqulersunngitsut (N=119)	Imminornis-samik eqqarsaatit (N=61)	Imminori- arnerit (N=89)	"P-værdi" imminornis-samik eqqarsaateqarnermut uttuutitut	"P-værdi" imminoriarnermut uutitut
Atuarfimmi atuagarsorneq sanngiiffigaa	29,4	48,3	61,6	0,020	<0,001
Atuariartornissaq nuannarinnigilaa	17,6	26,7	30,2	0,175	0,043

Arpattarpoq, cykkilertarpoq imaluunnit sisorar-tarpoq	26,9	16,4	13,5	0,138	0,025
Timersorneq ajorpoq	19,3	3,3	14,6	0,003	0,460

Inuusuttut atuarfimmi atugarissaarnerisa imminorniartutullu ileqqulersutaasa akornanni ataatigiissoqarpoq. Pissutsit 'Atuariartornissaq nuannarinngilaa' aamma 'Atuarfimmi atuagassorneq sanngiiffigaa' inuusuttut pivai 'Naammaannarpoq' imaluunniit 'Pitsaavallaanngilaq' atorlugu apeqqutitut taakkununga marlunnut akissuteqarsimasut. Nukappiaqqat amerlanerit imminoriarsimasut, atuarfimmi atuagarsorneq sanngiiffigaat, amerlasuullu nalunaarutigaa atuariartornissartik nuannarinagu, inuusuttunut imminorniartutut ileqqulersuutinik nalunaarsimangitsunut sanilliullugit. Sunngiffimmi pissutsit assigiinngitsut akornanni ataatigiisutit misissorneqarput, ilaatigut silami sammisartakkat, kisianni taamaallaat imminorniartutut ileqqulersuutini assigiinngissutit ersarissut paasineqarput inuusuttuni nalunaaruteqarsimasuni spejderinukartarlutik, nipilersornermik sammisaqarlutik imaluunniit timersuutaanngitsunik sunngiffimmi sammisaqartarlutik kiisalu inuusuttuni nalunaaruteqarsimasuni arpallutik sungiusartarlutik, cykkilertarlutik imaluunniit sisortarlutik. Nukappiaqqanut tunngatillugu aammattaaq sunngiffimmi sammisartakkanut taakkununga aammalu imminorniartutut ileqqulersortanngitsut akornanni ataatigiissoqarpoq ilumoorullugu imminornissamik eqqarsaateqarnermut sanilliullugu. Niviarsiaqqat imminoriarnikuunngitsut, arpallutik sungiusartarput, cykkilertarput imaluunniit sisorarnerusarput niviarsiaqqanut imminoriarsimasunut sanilliullugit. Niviarsiaqqat imminorniartutut ileqqulersuuteqaratik nalunaarsimasut, annertunerusumik nalunaarutigisarsima-vaat spejderiliartarlutik imaluunniit timersuutaanngitsunik allanik sammisaqartarlutik, niviarsiaqqanut ilumoorullugu imminornissaminnik eqqarsaateqarsimasunut sanilliullugit. Misissuinerup inernerisai tamakku takutissinnaavaat sunngiffimmi sammisap allanik ilagisaqartitsisarnerrat inuusuttuaqqat imminoriarnermut eqqarsannginnerannik sunniuteqartoq timigissarnertaa-lu apeqqutaavallaarnani, qupperneq 12-13 takuuk.

Peqqinneq tarnikkullu peqqissuseq

Tabel 12: Nukappiaqqat akornanni peqqinneq tarnikkullu peqqissuseq. "P-værdi" atornerqarpoq inuusuttut imminorniartutut ileqqulersortut ileqqulersunngitsullu akornanni ataatigiisitsinermut. Procent.

	Imminornis-samik ileqquler-sunngitsut (N=177)	Imminornis-samik eqqarsaatit (N=22)	Imminori- arnerit (N=22)	"P-værdi" im-minornissamik eqqarsaate-qarnermut uttuutitut	"P-værdi" imminoriar-nermut uttuutitut
Nammineq pitsaanngitsumik peqqissuseqarnermik naliliineq	27,3	50,0	41,7	0,045	0,156
Isumatsassimaarnermut malunniutit marluk sinnerlugu	37,7	66,7	87,5	0,017	<0,001
Inuummarinneq	12,8	27,3	33,3	0,100	0,015

Tabel 13: Niviarsiaqqat akornanni peqqinneq tarnikkullu peqqissuseq. "P-værði" atornerqarpoq inuusuttut imminorniartutut ileqqulersortut ileqqulersunngitsullu akornanni ataqtigiissitsinermut. Procent.

	Imminornis- samik ileqquler- sunngitsut (N=119)	Imminornis- samik eq- qarsaatit (N=61)	Imminori- arnerit (N=89)	"P-værði" im- minornissamik eqqarsaate- qarner-mut uttuutitut	"P-værði" imminoriar- nermut uuttu- titut
Nammineq pitsaan- ngitsumik peqqissuse- qarnermik naliliineq	30,3	52,5	57,3	0,006	<0,001
Isumatsassimaar- nermut malunniutit marluk sinnerlugu	54,7	84,7	81,6	<0,001	<0,001
Nukissaqarneq	16,1	36,7	43,2	0,004	<0,001
Inuummarinneq	18,6	33,3	50,6	0,039	<0,001

Inuusuttut nammineq peqqissuseq pillugu nalunaarutaat imminorniartutullu ileqqulersuutit akornanni ataqtigiissoqarpoq, tassami nukappiaqqat niviarsiaqqallu imminoriarsimasut akornanni annertunerusumik nammineq pitsaanngitsumik peqqissuseqarlutik naliliinikuusarmata, inuusuttunut imminorniartutut ileqqulersuutinik nalunaarsimanngitsuninngarnit. Inuusuttut timertik pillugu paasinnittaasiisa aamma imminornissamik eqqarsaateqarnerup imaluunniit imminoriarnerup akornanni ataqtigiissoqanngilaq, nukappiaqqanut niviarsiaqqanulluunniit atuuttumik.

Nukappiaqqanut niviarsiaqqanullu ataqtigiissoqarpoq qaammatip kingulliup iluani qanoq inuummaritsigalutik misigisimanerisa aammalu imminorniartutut ileqqulersuutit, matumani ilanngullugit imminornissamik eqqarsaatit aamma imminoriarnerit akornanni. Niviarsiaqqanut tunngatillugu aammattaq ataqtigiissoqarpoq qanoq nukissaqartiginerisa imminorniartutullu ileqqulersornerisa akornanni; niviarsiaqqat imminoriarsimasut 43%-iisa qaqutiguinnaq nukissaqarluarlutik misigisarsimapput akerlianik niviarsiaqqat imminorniartutut ileqqulersuutinik nalunaarsimanngitsut 16%-ullutik.

Inuusuttut aperineqarput annilaanganermut aamma isumatsassimangaanernut malunniutit nalinginnaasutut taaneqarsinnaasut arfineq pingasut pillugit, ukiup kingulliup iluani minnerpaamik sapaatit akunneri marlunnik sivisusseqartumik misigisimasaannik. Apeqqutit arfineq pingasut taakku aallaavigalugit skalaliorsimavugut 0-miit 16-mut nalilersuutitalerlugu, matumani 0 malunniuteqanngitsutut nalunaarutaalluni aamma 16 malunniutit tamaasa nalunaarutigisimaneritut nalunaarutaalluni. Misissuinerup takutippaa ersarissumik malunnaateqartoq, inuusuttut imminorniartutut ileqqulersortut (imminornissamik eqqarsaatit imminoriarnerillu) isumatsassimangaanermik amerliartornerusunik malunniuteqartartut, inuusuttunut imminorniartutut ileqqulersuutinik nalunaarsimanngitsunut sanilliullugu ($p < 0,001$) (tabelimi takutinne-

qanngilaq). Isumatsassimangaarnermut malunniutit eqimattanut marlunnut agguataaranni malittariitsillugit taasani 'malunniutit 0-2' aamma 'malunniutit marluk qaangerlugit' matumani nissaaq aamma ersarissumik ataqatigiissoqarpoq annilaanganermut aamma isumatsassimangaarnermut attuumassuteqartuni malunniutit aamma imminorniartutut ileqqulersuutit akornanni, nukappiaqqanut niviarsiaqqanullu atuuttumik (Tabel 12 aamma 13).

Eqikkaaneq

Inuusuttut taamaallaat ilumoorullugu imminornissamik eqqarsaateqarsimallutik nalunaarsimasut, kisiannili imminoriarsimanngitsut akornanni, niviarsiaqqanut tunngatillugu kissaatigineqaratik kisimiillutik misigisimasut, angajoqqaaminnik ajornartorsiutit pillugit oqaloqatininnissaminnik ajornartorsiuteqartut, kinguaassiutitigut atonerlugaanermik misigisaqartut, atuarfimmiluu atuagarsornikkut sanngiitsut aamma imminut pitsaanngitsumik peqqissuseqarnermik naliliisimasut kiisalu isumatsassimangaarnermik pillugu malunniutinik arlalinnik malugisaqarsimasut akornanni ataqatigiissoqarpoq. Nukappiaqqanut tunngatillugu ataqatigiissoqarpoq imminorniarluni eqqarsaatit aamma ikinnguteqarluni peeraqarluniluunniit imminorsimasunik, peeqqamik qimatsinermik kiisalu nammineq nalilikkamik pitsaanngitsumik peqqissuseqarnerup akornanni.

Misissueqqissaarinerit takutippaat, niviarsiaqqanut nukappiaqqanullu atuuttumik ataqatigiissoqartoq imminoriarsimanerup aamma qulinik ukioqarluni illoqarfimmi nunaqarfimmiluunniit najugaqarsimanerup akornanni. Niviarsiaqqat nukappiaqqallu imminoriarsimasut akulikinnerusunik angajoqqaaminnik akerleriissuteqartarput, inuusuttuninngarnit imminorniartutut ileqqulersuutit pillugit nalunaarsimanngitsunit, qaqutiguunngitsooq kissaatigisaanatik kisimiittutut misigisartunit taakkulu akornanni amerlasuut nalunaarutigisimavaat kammalaatip, ikinngutip imaluunniit peeqqap imminoorsimanagera. Nukappiaqqanut tunngatillugu aammattaaq allanik ataqatigiissoqarpoq imminorniarnermut tunngatillugu. Nukappiaqqat imminoriarsimasut, ikinnerusunik qanimut ikinnguteqarput akuttunerusumillu ikinngutitit kammalaatitilluunniit atuareernerup kingorna ilagisarpaat nukappiaqqanut imminorniartutut ileqqulersunngitsininngarnit. Aammattaaq ataqatigiissoqarpoq imminoriarnerup aamma pissutsit soorlu imigassartortarnerup atuarfimmilu ajornartorsiuteqarnerup akornanni. Nukappiaqqat amerlanerusut imminornissamik eqqarsarimasut akornanni, ukiup qaangiuttup iluani peeqqaminnik aappaqarunnaarsimasuupput.

Niviarsiaqqanut tunngatillugu ataqatigiissutinut atatillugu assiliaq alla saqqummerpoq. Niviarsiaqqat amerlanerusut imminoriarsimasut akornanni, kalaaliusutut misigisimasarput, malunnaateqartartoq anaanaasup sivikinnerusumik ilinniagaqarsimatillugu, niviarsiaqqat amerlanerujartuinnartut nalunaarutigisarpaat imminorniartutut ileqqulersornerit. Imminoriarsimallutik nalunaarsimasut akornanni, ilaqqat qaninnerit iluanni imigassamik ajornartorsiorneq misigisarimavaat, arlaqarnerusut ajornartorsiutit pillugit angajoqqaanik peeqqamillu oqaloqateqarnis-

saq ajornartorsiutigisarpaat. Aammalu ataqatigiissoqarpoq imminoriarnerup aamma nakuuser-
nermik misigisaqarnerup aamma kinguaassiutitigut atornerlugaanerup akornanni.

**Misissueqqissaarinerit assigiinngissummik (variabel) arlaqarnerusumik ataatsimoor-
nerusunik nassuiaanerusunik imalik**

Imminorniartutut ileqqulersuutit aamma assigiinngissutit (variabel) nassuiaanerusunut akornanni
ataqatigiissutit qanimut misissorniarlugit, "multivariat" atorlugu kisitsisitigut misissueqqissaari-
nerit ingerlanneqarsimapput. Tabelip ataani takuneqarsinnaasup ersersippaa assigiinngissutit
(variabel) sorliit toqqarneqarsimanersut misissueqqissaarinissanut ilaassanersut, ersarissumik
ataqatigiissutit krydstabelini nanineqarsimasut tunngavigalugit, tulleriillugit taaneqartuni nu-
kappiaqqanut niviarsiaqqanullu.

Tabel 15: *Assigiinngissutit (variabel) inaarutaasumik takussutissiami ilanngunneqarsimasut imminornis-
samik eqqarsaatit pillugit tulleriillugit taaneqartuni nukappiaqqani niviarsiaqqanilu.*

Nukappiaqqat	Niviarsiaqqat
➤ Peqqissuseq nammineq naliligaq	➤ Kissaatigineqarnani kisimiinneq
➤ Peeqqamik qimatsineq	➤ Peqqissuseq nammineq naliligaq
➤ Peeraq ikinngutigilluagarluunnit imminorsimasoq	➤ Atuarfimmi atuagarsornikkut ma- linnaasinnaaneq
➤ Isumatsassimaarnermut malun- niutit	➤ Kinguaassiutitigut atornerlugaaneq
	➤ Ajornartorsiutit pillugit angajoq- qaanik oqaloqateqarsinnaanermik ajornartorsiuteqarneq
	➤ Isumatsassimaarnermut malunniu- tit

Tabel 16: *Assigiinngissutit (variabel) inaarutaasumik takussuissiami ilanngunneqarsimasut imminoriarne-
rit pillugit tulleriillugit taaneqartuni nukappiaqqani niviarsiaqqanilu.*

Nukappiaqqat	Niviarsiaqqat
Dreng	Piger
➤ Qulinik ukioqarluni najugaq	➤ Qulinik ukioqarluni najugaq
➤ Angajoqqaanik akerleriissute- qarneq	➤ Angajoqqaanik akerleriissuteqar- neq
➤ Kissaatigisaanani kisimiinneq	➤ Kissaatigisaanani kisimiinneq
➤ Peeraq imaluunnit ikinngutigil- luagaq imminorsimasoq	➤ Peqqissuseq nammineq naliligaq
➤ Atuarfimmi atuagarsornikkut malinnaalluarpoq	➤ Peeraq imaluunniit ikinngutigillua- gaq imminoorsimasoq
➤ Imigassamik atuineq	➤ Atuarfimmi atuagarsornikkut ma- linnaalluarpoq
➤ Atuaernerup kingorna ikin- ngutinik ilaqartarneq	➤ Ajornartorsiutit pillugit angajoq- qaanik oqaloqateqarsinnaanermik ajornartorsiuteqarneq
➤ Isumatsassimaarnermut malun- niutit	➤ Kinguaassiutitigut atornerlugaaneq
	➤ Ilaqutariinni imigassamik ajornar-

-
- torsiuteqarnej
 - Isumatsassimaarnermut malunniutit
-

Isumatsassimaarnej annertuumik peqqutaasutut isigineqarpoq imminornissamik eqqarsalernissamut aamma imminoriarnernut aammalu isigineqarsinnaalluni akunnermiliuttutut inuuniar-nikkut nalorninartutut pissutsit imminorniartutullu ileqqulersuutit akornanni. Taamaattumik qinersimavarput missueqqissaarinerit ingerlanniarlugit isumatsassimaarnej ilanngullugu ilanngunnaguluunniit naatsorsueqqissaarnermi takussutissiami. Isumatsassimaarnej takussutis-sianut ilanngukkaanni, imminorniartutut ileqqulersuutit allallu, inoqatigiinni pissutsit takussu-tissiamiit ataqatigiissutit ilaat peertarpei, kisianni assiliaq tamakkiisumik allanngungaarnej ajorpoq, taamaattumik isumatsassimaarnermi malunniutit inaarutaasumik takussutissiami i-lanngunneqarput, matumani ilisaritinneqartuni.

Isumatsassimaarnermut malunniutit takutipaak sakkortuumik ataqatigiissoqartoq imminorniartutut ileqqulersorneq nukappiaqqanit niviarsiaqqanillu, aammalu allat imminornerisa pingaaruteqarnera annertuvoq nukappiaqqanut niviarsiaqqanullu imminoriarnermut tunngatillugu. Nukappiaqqanuttaaq pissutsit soorlu kissaatigineqarani kiserliorneq aamma peeqqamik qimatsineq annertuumik imminorniartutut ileqqulersornermut pingaaruteqarput. Niviarsiaqqamut tunngatillugu kinguaassiutitigut atornerluinerit annertunerpaamik imminoriarnernut pingaaruteqarput. Kissaatigineqarani kisimiinneq aammalu angajoqqaanik oqaloqateqarsinnaanermik ajornartorsiuteqarnej niviarsiaqqanut pingaaruteqarput. Kisitsisitigut takussutissiani isumatsassimaarnej ilanngunneqartinnagu, nammineerluni peqqissutsimik naliliineq saqqummertarpoq tarnikkut atugarissaarnermut takussutit, aamma nukappiaqqat imminoriartarnerat aammat-taq nunaqarfimmi najugaqarnej qulinik ukioqarnermi angajoqqaanillu akerleriissuteqarnej kisitsisitigut ersarissutut, pissutsit paasinnilersitsisutut ipput.

Tabel 17: *Nukappiaqqanut tunngatillugu pissutsit pingaaruteqartut imminornissamik eqqarsalernermut.*

	OR	P-værdi	95% sikkerhedsinterval	
Peeqqamik qimatsineq	3,6	0,016	1,27	10,19
Peeqqap imaluunniit ikinngutigil-luakkap imminorsimanera	3,1	0,033	1,10	8,63
Isumatsassimaarnermut malunniutit	1,4	<0,001	1,18	1,64

Tabel 18: *Nukappiaqqanut tunngatillugu pissutsit pingaaruteqartut imminoriarnernut.*

	OR	P-værdi	95% sikkerhedsinterval	
Kissaatigineqarani kisimiinneq	5,1	0,006	1,61	16,29
Peeqqap imaluunniit ikinngutigil-luakkap imminorsimanera	4,5	0,014	1,35	15,10
Isumatsassimaarnermut malunniutit	1,8	<0,001	1,42	2,29

Tabel 19: *Niviarsiaqqanut tunngatillugu pissutsit pingaaruteqartut imminornissamik eqqarsalernermut.*

	OR	P-værdi	95% sikkerhedsinterval	
Kissaatigineqarani kisimiinneq	3,6	<0,001	1,71	7,50
Angajoqqaanik oqaloqateqarsinnaanermik ajornartorsiuteqarneq	2,4	0,028	1,10	5,35
Isumatsassimaarnermut malunniutit	1,2	0,001	1,09	1,33

Tabel 20: *Niviarsiaqqanut tunngatillugu pissutsit pingaaruteqartut imminoriarnernut.*

	OR	P-værdi	95% sikkerhedsinterval	
Kinguaassiutitigut atornerlungaannermik misigisimaneq	12,1	<0,001	3,31	44,39
Peeqqap imaluunniit ikinngutigilluakkap imminorsimanera	3,6	0,014	1,31	10,16
Kissaatigineqarani kisimiinneq	2,9	0,031	1,11	7,85
Isumatsassimaarnermut malunniutit	1,2	0,021	1,02	1,31

Misissueqqissaarinerup inernerisa uppersivaat sakkortuumik ataqtigissoqartoq imminorniartutut ileqqulersuutit aamma pissutsit soorlu ilagisaqarusukkaluarluni kiserliornerup, pisut kingunerlutsitat akornanni, aamma niviarsiaqqanut tunngatillugu angajoqqaanik ajornartorsiutit pillugit oqaloqateqarsinnaanermik ajornartorsiuteqarneq. Inerniliinerit taakku siusinersukut paasineqarsimasut uppersarpaat ataqtigissoqarnera imminorniartutut ileqqulersuutit aamma toqqissisimanangitsumik peroriartornerup akornanni (Bjerregaard, 2006; Grove & Lyng, 1979; Thorslund, 2001). Inerniliinerit aammattaaq inuusuttut namminneq misissuinerimi apeqqutinut marlunnut ammasunut oqaatigisaannut uiggiussippat. Inuusuttut isumassuinerunissaq ujjartorpaat, inersimasut tungaannit soqtiginninneq aamma tusaaniarsinnaaneq, ajornartorsiutit pillugit oqaloqatiginninnissamut saaffigineqarsinnaasut amerlanerusut, kisianni aammattaaq nalinginnaasumik pisariaqartinneqarpoq oqaloqatigiinnermut pikkorinnerulernissaq aammalu imminnut tusaaniarnerulernissaq. Inuusuttut taamaalillutik namminneq pitsavinik innersuussuteqarput qanoq pissutsit meeqqanut inuusuttunullu atuuttut pitsanngorsaneqarsinnaanersut.

Kisitsisitigut takussutisiat sisamat tamarmik matumani ilisaritinneqarsimasut, paasissutissat pigineqartut naapertorpaat, kisianni pingaaruteqarpoq eqqumaffigissallugu allanik variabilinik nassuiaassisunik peqarsinnaasooq, aamma paasissutissanut pigineqartunut naapertuuttututtaaq isigineqarsinnaasunik. Tamanna isumaqarpoq pissutsinik allanik peqarsinnaamat nukappiaqqat niviarsiaqqallu imminoorniartutut ileqqulersuutaannut pingaaruteqarsinnaasunik.

Atuakkat najoqqutarineqartut

Arctic Council Sustainable Development Working Group. Analysis of Arctic Children and Youth Health Indicators, Future of Children and Youth of the Arctic Initiative, Report of the Health Programme 2005.

Bjerregaard P, Lyngge I. Suicide – A Challenge in Modern Greenland. *Archives of Suicide Research* 2006;10:209-220.

Bjerregaard P. Folkesundhed i Grønland. Nuuk: Inussuk. *Arktisk Forsknings journal* 2004;1.

Bjerregaard P, Curtis T, Borch-Johansen K, Mulvad G, Becker U, Andersen S, Backer V, Inuit health in Greenland. A population survey of life style and disease in Greenland and among Inuit living in Denmark. *International Journal of Circumpolar Health* 2003;62 (Supp. 1):1-79.

Bjerregaard P, Petersen HC, Lyngge I, Senderovitz F. Sygdom og helbred i Grønland. DIKEs Grønlandstidskrifter nr. 7. København: DIKE, 1997.

Curtis T, Larsen HB, Helweg-Larsen K, Pedersen CP, Olesen I, Sørensen K, Jørgensen ME, Bjerregaard P. Unges trivsel i Grønland 2004. Nuuk: Inussuk. *Arktisk Forskningsjournal* 2006;1.

Grove O, Lyngge I. Suicide and attempted suicide in Greenland – A controlled study in Nuuk. *Acta Psychiatrica Scandinavica* 1979;60:375-391.

Kirmayer LJ, Malus M, Boothroyd LJ. Suicide attempts among Inuit youth: a community survey of prevalence and risk factors. *Acta Psychiatrica Scandinavica* 1996;94:8-17.

Leineweber M, Bjerregaard P, Baerveldt C, Voestermans P. Suicide in a society in transition. *International Journal of Circumpolar Health* 2001;60:280-287.

Lyngge I, Bjerregaard P. Selvmord, selvmordsforsøg og selvmordstanker i Grønland. En oversigt og forslag til forebyggelse. *Proceedings fra Nuna Med* 2000;166-175.

Pedersen JM. Sundhedsadfærd blandt grønlandske skolebørn. DIKE's Grønlandsskrifter nr. 8, København: DIKE, 1997.

Thorslund J. Ungdomsselv mord og moderniseringsproblemer blandt Inuit i Grønland. København: SOCPOL, 1992.

Wexler LM. Inupiat youth suicide and culture loss: Changing community conversations for prevention. *Social Science & Medicine* 2006;63:2938-2948.